

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ATILGANLIK DAVRANIŞ VE EĞİLİMLERİNİN CİNSİYET VE FAKÜLTE DEĞİŞKENLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Buket TEGİN
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü

ÖZET

Bu araştırma üniversite öğrencilerinde atılganlık davranışının, cinsiyet ve değişik fakültelere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada Hacettepe Üniversitesi'nin dört ayrı fakültesinde okuyan 265 kız ve 346 erkek olmak üzere toplam 611 öğrenci denek olarak kullanılmıştır. Araştırmaya katılan deneklerin atılganlık düzeyleri, Gambrill ve Richey'in, "Atılganlık Envanteri" ile ölçülmüştür. Ölçekten alınan puanlar yönünden grupların değerlendirilmesi için 2 x 4 faktörlü, seçkisiz grup desenine uygun varyans analizi tekniği uygulanmıştır. Analiz sonuçları, deneklerin cinsiyetlerinin, Envanterin "Huzursuzluk" ve "Davranış" alt-ölçeklerinden alınan puanlar üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığını göstermiştir. Buna karşın, yalnız Huzursuzluk alt-ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasında fakültelere bağlı farklılıklar bulunmuştur.

Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Bölümü Öğretim Görevlisi Sayın Dr. Recai Coştur'un bu araştırmanın verilerinin toplanmasında çok büyük katkıları olmuştur.

Bulguların tartışılması ve yorumlanması sosyo-kültürel bağlamda yapılmaya çalışılmaktadır.

GİRİŞ

Günümüzde iletişim sorunları olarak da değerlendirilen duygu ve düşünceleri açıkça ve rahatlıkla anlatamamak, arkadaşlık ilişkileri kuramamak, karşıt cinsle ilişkilerde çekingenlik, okul, iş, aile ve benzeri ortamlarda yaşanan sosyal iletişim ve etkileşim kısıtlılıkları, son yıllarda sosyal bilimcileri, eğitimcileri ve psikologları sosyal becerilerin önemi üzerinde durmaya yöneltmiştir. Atılganlığı özellikle insanlararası ilişkilerin nitelik ve niceliğinin iyileştirilmesinde temel uyum ögesi olarak değerlendirmek, sosyal beceri bağlamında önem kazanmıştır (Gervasio ve Crawford, 1989; Garcia ve Lubetskin, 1986; Zollo, Heimberg ve Becker, 1985; Kirschner ve Galassi, 1983, Snyder, 1974).

Önemi giderek artan ve ileride belirtilecek belirli yönleriyle incelenmeye çalışılan

atılğanlığın tanımlanmasına ilişkin bazı gelişmelere kısaca değinmekte yarar olacaktır. Genel olarak atılğanlıkla ilgili yayınlara bakıldığında bu kavramın çeşitli kuramsal yaklaşımlar doğrultusunda tanımlanmasına karşın genel olarak çok yönlü (multi - dımentional) doğası konusunda bir görüş birliğinin olduğu göze çarpmaktadır. Bu nedenle atılğanlığın, Galassi ve Galassi'nin (1978) belirttiği ve Gambrill ile Richey'in de (1975) vurguladığı gibi tek bir kişilik treyti olmaktan çok, öğrenilmiş, duruma özel bir seri sözel ve sözel olmayan davranışlar örüntüsü olarak formüle edilebileceği; çok-yönlülük anlayışına uygun olarak bazı öğeleri kapsayacağı belirtilmektedir. Bunlar, sosyo-kültürel bağlamda kişilerin haklarını savunması, istekte bulunabilme veya reddedebilme, övme, girişimcilik, konuşma başlatma veya bitirme, sevgi ve şefkat türü olumlu duyguları, olumsuz da olsa kişisel düşünce ve kanıları, öfke ve huzursuzluğu ifade etme; arkadaş ve tanışlar, eş veya kız/erkek arkadaşlığı, anababa ve aile, iş ilişkileri, vb... gibi davranışsal, kişisel ve durumsal boyutlar olarak özetlenerek bir bütünlük içinde değerlendirilmeye çalışılmalıdır. (Gambrill ve Richey, 1986; Kirschner ve Galassi, 1983; Furnham, 1979; Galassi ve Galassi, 1978; Alberti ve Emmons, 1976, 1970; Rimm ve Masters, 1974).

Daha önce de değinildiği gibi atılğanlık,

çok-yönlü, sosyo-kültürel doğası ile araştırılmaya başlanmış bir kavram olarak giderek önem kazanmıştır. Bu önemi nedeniyle atılğanlık, birçok boyutta incelenmiştir. Bu çalışmalarda özellikle cinsiyet ve kültürel etkenlere ağırlık verildiği ve genelde elde edilen sonuçların farklılık gösterdiği dikkati çekmektedir. Atılğanlığın cinsiyet bakımından farklılık gösterdiğine dair bulguların elde edildiği Stebbins ve ark.'nın (1977), üniversite öğrencileri ile yaptıkları bir araştırmanın sonucunda, kızların erkeklere göre daha atılğan oldukları görülmüştür. Bazı araştırmaların sonucunda genel puanlardaki farklılıklar çoğunlukla erkeklerin daha atılğan olduklarını gösteriyorsa da, bu çalışmalarda kullanılan ölçü araçlarındaki belirli maddelere verilen tepkiler incelendiğinde, kadınların belirli bazı durumlarda daha atılğan eğilimli oldukları görülmüştür. Örn., kadınların kişisel zayıflık belirtisi sayılabilecek özür dileme gibi tepkileri işaretledikleri; erkeklerin ise daha çok talep etme, bir iyilikte bulunulmasını isteme, iş isteme, vb. ilişkin maddeleri işaretledikleri dikkati çekmiştir.

Diğer bazı araştırmacılar, cinsiyetle ilgili bulguların tutarsızlığına değinerek atılğanlığın, kültürel açıdan değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bunlardan Florian, Zernitsky ve Schurka (1987), cinsiyet ve kültür etkenlerinin, atılğanlığın ortaya

çıkmasındaki önemi üzerinde durmuşlardır. Atılganlığın; cinsiyet rollerine uygun davranışlara göre değerlendirilmesi, kültür ve duruma bağlı davranış alışkanlığı kavramını da beraberinde getirmektedir. Cinsiyet rolüne uygun davranışların, toplumsal veya kültürel ve etnik gruplara göre değişiklik göstereceği genel kanısından hareketle bazı kültürlerarası çalışmalar yapan araştırmacılar, cinsiyet farklılığına ilişkin bulguların genel-lenmesinde çok dikkatli olunması gerektiğini savunurlar (Fukuyama ve Greenfield, 1983; Furnham ve Henderson, 1981; Furnham, 1979; Stein ve Bailey, 1973).

Amerikalı araştırmacılar yine kadınların erkeklerden daha fazla sosyal yeterlik ve beceri gösterdiklerini bulmuşlardır (Stein ve Bailey, 1973). Ancak atılgan ağırlıklı davranışlar söz konusu olduğunda, kadınların, erkeklere göre sosyal yetersizlik gösterdiklerini ima etmektedirler. Bu sonuç, yayınların genel sonuçlarıyla tutarsızlık göstermektedir.

Hollandworth ve Wall (1977), 100'den fazla yayını taramış ve yalnız 14'nde cinsiyet farklılığının incelendiğini saptamışlardır. Bunlarda erkeklerin kadınlara oranla daha atılgan tepkiler vermelerine karşın, bu bulguların, araştırmaların yalnız üçte birinden azında anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Kendi yaptıkları araştırmanın sonucunda ise

kadınların erkeklerden farklı ve özgün atılganlık sorunlarının olduğunu; kadınların bazı durumlarda erkeklerden daha atılgan oldukları sonucuna varmışlardır. Furnham ve Henderson (1981), atılgan davranışın birçok durumda uygun cinsiyet rollerinden belirli bir biçimde etkilendiğini ve bunun da bulgular arasındaki tutarsızlıkların nedenlerinden biri olabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Batıdaki yayınların çoğu atılganlığın, gerektiğinde uygun bir eğitim ile değiştirilebilecek öğrenilmiş tutum ve sosyal beceriler ürünü olan olumlu bir davranış örüntüsü olduğu görüşünü benimsemiş gözükmektedir. Daha çok kuzey Amerika'da başlayarak Avrupa'ya kaymış gibi gözükten bu görüşe göre atılganlık, daha önce de değinildiği gibi kültür bağımlıdır. Ancak değişik toplumlarda bireyin kendini ifadesi, sözü edilen ülkelerin normlarına uygun bir biçimde cesaretlendirilmediği gibi hoşgörü ile bile karşılanmadığı ileri sürülmektedir. Bu gibi toplumlarda atılgan davranışların eksikliği veya hiç olmaması, bir yetersizlik ve kaygı belirtisi olarak kabul edilmeyebilir. Aksine, bazen beklenen ve pekiştirilen bir özellik olduğu da belirtilmektedir. Bu doğrultuda Fukuyama ve Greenfield'in (1983) yaptıkları bir araştırmanın sonucunda, Asya kökenli Amerikalı öğrencilerde atılganlık düzeyinin, değişik davranışsal normlara göre Çerkez-Kafkas kökenli Asyalı Amerikalı öğrencilerden

düşük olduğu bulunmuştur. Bu sonuç doğudaki ve batıdaki kültürel etkenlerin, toplumsal değer sistemlerini farklı biçimlerde etkilemelerine bağlanmıştır.

A.B.D.'de yapılan başka bir etnik gruplar arası çalışmada, beyaz ve siyah üniversite öğrencilerinden alınan ölçümlerde, siyahların, beyazlara göre daha yüksek atılganlık puanlarını aldıkları ve daha atılgan eğilimlerinin olduğu saptanmıştır. Beyaz öğrencilerin ise kişilerarası etkileşimlerden daha talep edici oldukları ve siyahların beyazlara olduğundan daha çok beyazlara karşı olumlu atılgan davranışları gösterdikleri görülmüştür (Florian ve ark., 1987). Yazarlar, siyah ve beyazların atılganlık davranışlarının farklı yaklaşım ve anlayışlarla değerlendirilmelerinin gerektiğine dikkati çekmişlerdir.

Başka bir araştırmada da siyah öğrencilerin, siyahların devam ettiği bir üniversitedeki hocalarına karşı, beyazların devam ettiği üniversitede olduğundan daha az atılgan davrandıklarını belirtmişlerdir.

Bu tür sonuçları, siyah öğrencilerin iki ortamda da yaşayabilmek ve başarılı olabilmek için farklı uyumsal stratejiler kazanmış olmalarına bağlanmıştır. Furnham (1979), Güney Afrika'da üç değişik alt-kültürden gelen kadın gruplarını incelemiş ve bunlar arasında anlamlı farklılıklar bulmuştur. Örn., Avru-

palılar (beyazlar) en yüksek atılganlık düzeyini gösterirken; Hintliler en düşük; siyah Afrikalılar ise iki grubun arasında yer almıştır. Furnham'a göre bu sonuçlar hem kültürel hem de sosyo-politik etkenlerin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Florian, Zernitsky ve Shurka (1987), İsrail'deki Arap ve Yahudi öğrencilerin atılganlık davranışlarını incelemişler; ayrıca iki ayrı sosyo-kültürel grup arasındaki cinsiyet ile kültürel yapı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bulgular, Arap deneklerin sosyal durumlarda hem daha kaygılı hem de daha az atılgan olduklarını göstermiştir. Bu bulgular Fukuyama ve Greenfield (1983) ve Furnham'ın (1979) bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Yani atılganlık kültür bağımlı açıklanması gereken bir kavramdır.

İngiliz araştırmacılar da atılganlık davranışını bir sosyal beceri olarak değerlendirme eğilimindedirler. Bazıları bu doğrultuda yaptıkları çalışmalardan elde ettikleri cinsiyet farklılıklarının, sosyal beceri yoksunluğu veya bozukluğu şeklinde değerlendirilebileceğine dikkati çekmişler; erkeklerin kadınlara göre sosyal bakımdan anlamlı düzeyde yetersiz olduklarını saptamışlardır (Bryant ve Trower, 1974).

Öyle anlaşılmaktadır ki atılganlığın incelenmesinde karşılaşılan güçlüklerden birisi, kavramın tanımlanması ve ölçülmesi ile il-

gilidir. Atılganlık kavramının çok boyutluluğu ve ölçü araçlarının geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin sınırlı psikometrik çalışmaların olması da bunlardan birisidir (Hersen, Eisler ve Miller, 1974, 1973). Atılganlığın incelenmesinde karşılaşılan güçlüklerden bir diğeri ise bu kavramın kültürlerarası ve bir kültürün alt-yapıları arasındaki değişik sosyal durumlara bağlı olarak değerlendirilmesi gerekliliğidir. Sonuçların genellenebilirliği açısından bu husus oldukça önemlidir.

Ülkemizde de atılganlığı bazı boyutlarıyla değişik değişkenler düzeyinde inceleyen az sayıda araştırma yapılmıştır. Bunların bazılarında cinsiyet farklılığına lise ve üniversite gençlerinde bakılmış ve batıda olduğu gibi farklı bulgular elde edilmiştir. Bazılarında atılganlık eğitimi, öncesi ve sonrası ile incelenmiş; çoğunda da ölçü aracı olarak Rathus Atılganlık Envanteri kullanılmıştır (Arı, 1989; Esemelli, 1988; Inceoğlu ve Aytar, 1987; Oral, 1986; Voltan, 1980). Bu çalışmada ise atılganlığın üniversite öğrencileri arasındaki yaygınlığı, 1) cinsiyet ve 2) değişik fakülteler düzeyinde incelenmiştir. Çalışmada ilk kez Gambrill ve Richey'in (1975) geliştirdikleri Atılganlık Envanteri kullanılmıştır.

YÖNTEM

Denekler

Araştırmada Hacettepe Üniversitesinin Edebiyat, Mühendislik, Eğitim ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinin Psikoloji, Fizik, Program Geliştirme ve Öğretim ile İşletme Bölümü'nün toplam 611 öğrencisi denek olarak kullanılmış ve dört ayrı örneklem grubunu oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Gambrill ve Richey'in Atılganlık Envanteri (Gambrill ve Richey, 1975), kullanılmıştır. Envanter 40-dürumsal kendini anlatma maddesinden oluşmuştur. Bu maddeler atılganlıkla ilgili başlıca iki boyutu değerlendirmek üzere düzenlenmişlerdir. Şöyleki : Bir dizi kişilerarası ilişki durumlarında, (1) bireyin duyabileceği "huzursuzluk veya kaygı" derecesi (discomfort) ile, (2) bu durumlarla gerçekten karşılaşıldığında maddede belirtilen "davranışın veya tepkinin gösterilmesi" (response probality) olasılığıdır. Kısaca, huzursuzluk veya kaygı ile davranışın yapılması olasılıklarının kişilerarası ilişki durumlarını yansıttığı varsayılan maddelerle değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Deneğin herbir madde için vereceği tepki şunları içermelidir : (a) kaygı veya huzursuzluk duygusunun 1 (hiç) ile 5 (pek az)

arasındaki 5 basamaklı bir ölçeğe göre derecelenmesi (işaretlenmesi); (b) bir durumsal maddenin yansıttığı davranışın ilgili durumla karşılaşıldığında yapılma olasılığının 1 (her zaman yaparım) ile 5 (hiç yapmam) arasındaki 5 basamaklı bir ikinci ölçeğe göre işaretlenmesi. Buna göre, envanterden iki puan elde edilmektedir. Bunlar : kişinin davranışına bağlı olarak duyacağı huzursuzluk veya kaygı miktarını gösteren puan ile kişinin davranışı yapma olasılığını gösteren puandır.

Her iki alt-ölçekten alınan puanların yüksek olması, kişi(lerin) genel de düşük atılganlık düzeyine sahip olduklarını göstermektedir; çünkü her madde düşük atılganlık yönünde puanlamaktadır. Ölçeğin test-tekrar test güvenirliliğinin oldukça yüksek olduğu (Huzursuzluk alt-ölçeği için 0.87; Davranış alt-ölçeği için 0.81); atılgan davranışın çok boyutluluk (muhtidimensional) özelliğini yansıttığı ve geçerli olduğu; ayrıca ölçekten alınan puanların, psikiyatrik ve psikiyatrik olmayan evrenleri ve atılganlık eğitimi öncesi ve sonrası beliren olası farklılıkları ayırtedebileceği rapor edilmiştir. (Gambrill ve Richey, 1975).

Yukarıda belirtilen özellikleri ve ülkemizde daha önce hiç kullanılmamış olması nedeniyle Atılganlık Envanteri'nin bu araştırmada, veri toplama aracı olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Envanterin Türkçe'ye çevirisi yapıldıktan sonra uzman-

lara verilerek maddelerin hem dilimize uygunluğuna, hem de Huzursuzluk ve Davranış olasılığına ilişkin durumları yansıtıp yansıtmadıklarına ilişkin yargılarına başvurulmuştur. Ölçeğin iki-yarım yöntemiyle hesaplanan güvenirliliği 0.76 olarak bulunmuştur.

İşlem

Araştırmanın uygulanması Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsünde yapılmıştır. Üniversitenin 4 ayrı Fakültesine (Edebiyat, Eğitim, İktisadi ve İdari Bilimler ile Mühendislik) bağlı bölümlerden birinde (Edebiyat : Psikoloji Böl., Eğitim : Program Geliştirme ve Öğretim, İktisadi ve İdari Bilimler : İşletme ve Mühendislik : Fizik Mühendisliği Böl.) okuyan tüm kız ve erkek öğrencilere, Atılganlık Envanteri'nin Türkçe formları sınıf ortamında ve grup halinde dağıtılarak yaklaşık 60-90' bir süre içinde uygulama gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Toplanan veriler sırasıyla temel istatistiksel ölçülerle (aritmetik ortalama, standart kayma ve korelasyon) özetlenmiş; daha sonra gerekli görülen analizler yapılmıştır. Ortalamalar için karşılaştırmalarda 2 x 4 faktörlü varyans analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Ayrıca gerekli görülen hallerde, varyans analizi sonuçlarına Duncan testi uy-

gulanmıştır. Elde edilen bulgular tablolarla özetlenmiştir.

Buna göre araştırmaya katılan 611 denegin cinsiyetleri ve okudukları fakülteler gözönüne alındığında, Atılganlık Envanterinin Huzursuzluk alt-ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin (özel ölçüler) ortalama ve standart sapmalar aşağıda Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo-1

Değişik Gruplarda (Cinsiyet ve Fakülteler) Bulunan Deneklerin Rahatsızlık Alt-Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.

	FAK. I Edebiyat	FAK. II İktisat	FAK. III Mühendislik	FAK. IV Eğitim	
Erkek	x = 104,261 S = 21,250 n = 46	x = 97,164 S = 27,917 n = 67	x = 106,013 S = 26,045 n = 80	x = 111,250 S = 22,024 n = 72	x = 104,894 S = 25,138 n = 265
Kız	x = 98,870 S = 20,604 n = 154	x = 103,052 S = 23,544 n = 97	x = 107,657 S = 21,390 n = 35	x = 106,600 S = 22,958 n = 60	x = 102,21 S = 22,106 n = 345
	x = 100,110 S = 20,825 n = 200	x = 100,646 S = 25,504 n = 164	x = 106,535 S = 24,634 n = 115	x = 109,135 S = 22,488 n = 132	

Tablo 1'de özetlenen ölçülere esas olan verilere uygulanan Varyans Analizi sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo-2

Değişik Gruplarda Bulunan Deneklerin Huzursuzluk Alt-ölçeğinden Elde Ettikleri Puanlara Uygulanan Varyans Analizi Sonuçları.

Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kare	F	Anlamlılık Düzeyi
(Fakülte)	7032,674	3	2344,225	4,355**	
B (Cinsiyet)	77,255	1	77,255	0,144	
B x C	3083,183	3	1027,728	1,909	
Hata	324616,982	603	528,337		
TOPLAM	334810,094	610			

** p < .1

Tablo 2'den, değişik alt-gruplarda bulunan deneklerin "Huzursuzluk" Alt-ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının okudukları fakülteye göre farklılık gösterdiği görülmektedir; çünkü değişik fakültelerde okuyan deneklerin huzursuzluk puan ortalamaları arasındaki fark $\alpha : .01$ düzeyinde F ve 603 s.d. ile manidardır.

Tablo 2'de gözlenen manidar farkın kaynağını belirlemek amacıyla araştırma verilerine uygulanan Duncan - q Testi sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo-3

Değişik Fakültelerde Okuyan Deneklerin Huzursuzluk Puan Ortalamalarına İlişkin Duncan-q Testi Değerleri.

	(Edebiyat) X_1	(İktisat) X_2	(Mühendislik) X_3	(Eğitim) X_4
X_1	-	.534	6.425*	9.026**
X_2		-	5.889	8,49
X_3			-	2.061
X_4				-

* p < .05

** p < .01

Tablo 3'de görülebileceği gibi 4. fakültede (Eğitim) okuyan deneklerin Huzursuzluk puan ortalaması 1. ve 2. fakültelerde (Edebiyat ve İktisat) okuyan deneklerin puan ortalamalarından manidar olarak daha yüksektir. Diğer yandan 3. fakültede

(Mühendislik) okuyan deneklerin Huzursuzluk puan ortalamaları da sadece 1. fakültede (Edebiyat) okuyan deneklerinkinden manidar olarak daha yüksektir. Böylece manidar F değerinin kaynağının bu gruplar arasındaki farklardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık Tablo 2'de görüldüğü gibi deneklerin cinsiyetleri, Huzursuzluk ölçeğinden alınan puanlar üzerinde manidar etki yaratmamıştır. Bunun yanısıra ilgili değişkenlerin arasındaki ortak etki de manidar bulunmamıştır.

Deneklerin cinsiyet ve okudukları fakülteler gözönüne alınarak Davranış alt-ölçeğinden aldıkları puanlar 2 (cinsiyet) x 4 (fakülte) faktörlü deney desenine uygun varyans analizi ile çözümlenmiştir.

Buna göre, Davranış alt-ölçeğinden alınan puanlarda fakültelere göre manidar farklılık gözlenmemiştir ($F(1,603) = 0,335, p > .05$). Aynı şekilde Davranış alt-ölçeğinden alınan puanlar açısından cinsiyete göre de manidar bir farklılık bulunmamıştır ($F(1,603) = 1,623, p > .05$).

TARTIŞMA

Hatırlanacağı gibi araştırmada atılganlığın cinsiyet ve okunan fakülteler açısından üniversite öğrencileri arasındaki yaygınlığı incelenmeye çalışılmıştır. Elde edilen

sonuçlar, kızlarla erkeklerin atılganlık davranışı açısından farklılık göstermediklerini; başka bir anlatımla atılganlık açısından cinsiyete bağlı bir farklılığın olmadığını göstermiştir. Bu sonuçlar, atılganlık açısından cinsiyete bağlı farklı bulguların elde edildiği bazı araştırmaların sonuçları ile tutarlı gözükmemektedir.

Girişte de belirtildiği gibi cinsiyetle ilgili bulgulardaki tutarsızlık, kısmen atılganlığın sosyo-kültürel etkenlere bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Yine aynı bölümde değinildiği gibi aynı kültürün alt-kültürleri arasında bile cinsiyete bağlı farklılıkların bazen bulunduğu, bazen bulunmadığı görülmüştür (Florian, Zernitsky ve Schurka, 1987; Fukuyama ve Greenfield, 1983; Furnham ve Nenderson, 1981; Furnham, 1979; Stubbins ve ark., 1977; Galassi ve Galassi, 1974).

Nitekim ülkemizde yapılan kısıtlı sayıdaki araştırmaların bazılarında cinsiyete bağlı farklılıklar bulunmuş (Arı, 1989; Oral, 1986); bazılarında da bulunamamıştır (Esemenli, 1988; Inceoğlu ve Ayatar, 1987). Bu yöndeki bulgu farklılıklarının sosyo-kültürel açıdan değerlendirilebileceğine yukarıda değinilmişti. Son yıllarda özellikle kadınlarla ilgili birçok çalışmada kadınların değişen cinsiyet rolleri etkeninin önemi göze çarpmaktadır. (Gambrill ve Richey, 1986;

Fukuyama ve Greenfield, 1983). Toplumumuzda da diğer toplumlarda olduğu gibi kadınların cinsiyet rolüne ilişkin değer ve düşüncelerdeki değişme belirtileri giderek yeni bir cinsiyet rolü anlayışını gündeme getirmektedir. Ülkemizde belirli toplum katları için şimdilik daha geçerli gözükse de bu gelişmeler, özellikle yüksek öğrenim gören kadınları kaçınılmaz bir biçimde ilgilendirmektedir.

Üniversite eğitimi gören kız ve erkek öğrenciler arasında atılganlık davranışı açısından da anlamlı bir farklılığın bulunmayışı, bu doğrultuda değerlendirilebileceği gibi, böyle bir değişim süreci içindeki gençlerin yalnız kendi aralarında karşılaştırılmalarının da bulgulara yansiyabilecek kısıtlılığından söz edilebilir. Şöyle ki, üniversitede okuyan kız/erkeklerden oluşan örneklem gruplarının, toplumun değişik kültürel kesimlerinden oluşturulacak örneklem gruplarıyla karşılaştırılmaları, cinsiyetin, farklı örneklem gruplarındaki etkisinin ne olacağını daha iyi yansıtacaktır.

Cinsiyetle ilgili fark bulunmamasına karşın, envanterin Huzursuzluk alt-ölçeğinden alınan puanlar bakımından fakülteler arası farklılıklar bulunmuştur. Yayınlarda fakülte değişkeni düzeyinde atılganlığı inceleyen çalışmalara rastlanmadığından sonuçların karşılaştırılması ola-

rak tartışılması ve açıklanması güçtür. Ancak bu konuda spekülasyon nitelikte bazı açıklamalar önerilebilir.

Fakülte düzeyinde bulunan farklı sonuçlar Eğitim Fakültesinde okuyanların Huzursuzluk puanlarının, Edebiyat ve İktisat Fakültelerinde okuyanlarından daha yüksek olduğunu göstermiştir. Diğer yandan Mühendislik Fakültesinde okuyanların da Huzursuzluk puanlarının yalnız Edebiyat Fakültesinde okuyanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 2 ve 3). Davranış alt-ölçeğinden alınan puanlar bakımından ise gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Envanterin tümünden alınan puanın, düşük atılganlık doğrultusunda değerlendirildiği daha önce belirtilmişti. (Bkz. Yöntem Bölümü). Buna göre Eğitim Fakültes öğrencilerinin diğerlerine göre daha az atılgan oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, yukarıda değinilen önlemler ışığında değerlendirildiğinde, kesin bir yargıya varmanın hem erken hem de sakıncalı olacağı kuşkusuzdur. Buna karşın, Eğitim fakültelerinin diğer meslek adamı yetiştiren akademik birim ve kuruluşlara göre hedeflerin, oldukça fazla sayıda alt meslek gruplarını bünyesinde bulundurması nedeniyle daha az belirgin bir mesleki kimlik imajı yansıtması gibi olası etken düşünülebilir.

Edebiyat Fakültesinin Psikoloji Bölümü öğrencileri ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin İşletme Bölümü öğrencilerinin, Huzursuzlukla ilgili puan ortalamalarının, Eğitim ve Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden düşük olması, bu grupların daha atılgan yönelimli olduklarını göstermektedir. Psikoloji öğrencilerinin davranışı anlama, inceleme ve değerlendirme amacı doğrultusunda gördükleri öğrenim, onları kişisel duygu, düşünce ve davranışlarını yönlendirmede, kendilerini ifade etmede, sosyal etkileşimlerde daha avantajlı kılıyor olabilir. Ancak böyle bir yönelim, kısıtlı evren sınırları içinde değerlendirilmelidir.

İşletme Bölümü öğrencilerinin de diğer gruplara oranla daha atılgan gözükmeleleri, son yıllardaki popüler kimliğinin meslek kimliği açısından öğrencilere verdiği güvene bağlanabilirse de bunun olası, ancak tek yönlü bir spekülasyon bir yorum olacağını da yadsınmamalıdır. Öte yandan Fizik Mühendisliği öğrencilerinin uygulamalar sırasında dikkat çeker düzeyde gözlenen heyecansal tepkileri, bu tür uygulamalara belki de az katılmaları ile açıklanabilir ve atılganlık yönteminin huzursuzluk boyutuna da yansiyebileceği düşünülebilir.

Dış yayınların bulgularıyla karşılaştırıldığında ülkemizde yapılan çok az sayıda araştırmalardan elde edilen sonuçlarda atılganlık ortalamalarının daha düşük olması,

toplumsal ve kültürel yapımızla ilgili belki de çoğumuzun günlük gözlemleriyle tutarlılık gösterir niteliktedir. Günlük yaşamda içine girdiğimiz çeşitli sosyal etkileşim ortamlarında haklı olduğumuza inandığımız durumlarda dahi kendimizi, haklılığımızı ifade etme girişiminde bulunmayışımız; çekingen, bazen boşverici, bazen de uğradığımız haksızlığı kendimizi suçlamak için oldukça mantıklı nedenlerle hiçbir tepki göstermeden savuşturmamız, çoğu insanımızın orada burada sokakta evde ama genelde yaşadıklarımızdan bazılarıdır. Her ne kadar atılganlık kültürbağımlı bir kavramsa da hemen her kültürde, toplumda bireylerin cinsiyet rollerine uygun davranışlar içinde o kültürün değer sistemine uygun ölçü ve nitelikte kendini, haklarını açıkça ve kaygı duymayabilerek ifade etmesini öğrenmesi, toplumsal açıdan da güdüleyici ve denetleyici rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

- ALBERTİ, R.E., ve EMMONS, M.L. (1976).
Stand Up, Speak Out, Talk Back : The Key To Self-Assertive Behavior. New York : Simon and Schuter, Inc.
- ALBERTİ, R.E. ve EMMONS, M.L. (1970).
Your Perfect Right : A Guide To Assertive Behavior. California : Impact Press.

- ARI, R. (1989). *Üniversite öğrencilerinin baskın ben durumları ile bazı özlük niteliklerinin ben durumlarına, atılganlık ve uyum düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara : Hacettepe Üniversitesi.
- BRYANT, B. ve TROWER, P. (1974). Social difficulty in a student population. *British Journal of Educational Psychology*, 44, 73-91.
- ESEMENLİ, S. (1988). *Kolej Kendini Anlatma Ölçeğinin Üniversite Öğrencilerine Uyarlaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara : Hacettepe Üniversitesi.
- FLORIAN, V., ZERNITSKY-SCHURKA, E. (1989). The effect of culture and gender on self-reported assertive behavior. *International Journal of Psychology*, 22, 83-95.
- FUKUYAMA, M.A. ve GREENFIELD, T.K. (1983). Dimensions of assertive in an Asian-American student population. *Journal of Counseling Psychology*, 30, 429-432.
- FURNHAM, A. (1979). Assertiveness in three cultures : multidimensionality and cultural differences. *Journal of Clinical Psychology*, 35, 422-527.
- FURNHAM, A. ve HENDERSON, M. (1991). Sex differences in self reported assertive in Britain. *British Journal of Clinical Psychology*, 20, 227-238.
- GALASSI, M.D ve GALASSI, J.P. (1978). Assertion : A critical review. *Psychotherapy: theory, research and practice*, 15, 1, 15-29.
- GAMBRILL, E.D. ve RICHEY, C.A. (1986). Criteria used to define and evaluate socially competent behavior among women. *Psychology of Women Quarterly*, 10, 2, 183-196.
- GAMBRILL, E.D. ve RICHEY, C.A. (1975). An assertion inventory for use in assessment and research. *Behavior Therapy*, 6, 550-561.
- GARCIA, L. ve LUBETSKIN, B.S. (1986). Clinical issues in assertiveness training with shy clients. *Psychotherapy*, 23, 3, 434-438.
- GERVESIO, A.H. ve GRAWFORD, M. (1989). Social evaluations of assertiveness : A critique and speech act reformulation. *Psychology of Women Quarterly*, 13, 1-25.
- HERSEN, M., EISLER, R.M. ve MILLER, P.M. (1973). Development of assertive responses : Clinical measurement and research considerations. *Behavior Research and Therapy*, 11, 505-521.

- HOLLANDSWORTH, J. ve WALL, K. (1977). Sex differences in assertive behavior : An empirical investigation. *Journal of Counseling Psychology*, 24, 217-222.
- İNCEOĞLU, D. ve AY TAR, G. (1987). Bir Grup Ergende Atılganlık Eğitimi. *Psikoloji Dergisi*, VI, 21, 23-24.
- KİRSCHNER, S.M. ve GALASSI, J.P. (1983). Person, situational and interactional influences in assertive behavior. *Journal of Counseling Psychology*, 30, 335-360.
- ORAL, N. (1986). *Atılganlık Düzeyi, depresyon ve cinsiyet arasındaki ilişkilerin değişik grupların üzerinde incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara : Hacettepe Üniversitesi.
- RİMM, D.C. ve MASTERS, J.C. (1974). *Behavior Therapy Techniques and Empirical Findings*. New York : Academic Press.
- SYNDER, M. (1974). Self-monitoring of expressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 30, 526-537.
- STUBBİNS, C.A., KELLY, B.R., TOLOR, A. ve Power, M.E. (1977). Sex differences in assertiveness in college students, *The Journal of Psychology*, 95, 309-315.
- STEİN, A. ve BAILEY, M. (1973). The socialization of achievement orientation in females. *Psychological Bulletin*, 80, 345-366.
- VOLTAN, N. (1980). Rathus Atılganlık Envanteri'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Psikoloji Dergisi*, 5, 10, 23-25.
- ZOLLO, L.J., HEİMBERG R.G. ve BECKER, R.E. (1985). Evaluations and consequences of assertive behavior. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 16, 4, 295-301.